Наталія Кротік

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУР І ДОБРОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ФОНДІВ У СТАНОВЛЕННІ ОСВІТИ ЄВРЕЙСЬКОЇ МЕНШИНИ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Початок XX століття був періодом, коли закладалися головні, фундаментальні засади, які мали вплив на розвиток освіти і культури України у подальші часи. Саме тоді виявилися принципово нові важелі культурно-освітнього процесу, які набувають усе більшого значення в сучасних умовах. Історія освіти і культури XX ст. – це доба складного та суперечливого розвитку, який, з одного боку, все тісніше та глибше включав Україну до загальносвітового культурно-освітнього процесу, а, з іншого – у воєнних та суспільно-політичних колізіях ламав фундаментальні засади національно-народного буття, нищив витвори культури й самих її носіїв – як творців матеріального добробуту, так і представників духовної сфери: митців, учених, педагогів, релігійних діячів тощо.

Українці і євреї проживали поряд досить довгий час, і відносини між ними не можна назвати безхмарними. Періоди мирного співіснування, тісної співпраці змінювалися періодами байдужості, а то і сплеском протистояння, що іноді призводило до конфліктів. Це особливо яскраво виявлялося у періоди революційних зривів, коли на поверхню спливали всі суперечності, що нагромаджувалися в суспільстві. У XX столітті найбільш яскраво це відобразилося у подіях української національно-демократичної революції, з березня 1917 до квітня 1918 року, коли виникла й існувала Центральна Рада та за часів Української Народної Республіки.

Проблема освіти національних меншин, і євреїв зокрема, у добу незалежної України в широкому розумінні включає такі аспекти, як ставлення єврейської інтелігенції кінця XIX – поч. XX ст. до українського питання, роль Києва як центру єврейської освіти і культури (книгодрукування, преса, театр, освітні заклади); осмислення єврейською думкою (політологічною, історіографічною, педагогічною) спектру питань, пов’язаних із утвердженням української державності і місцем у ній євреїв – зокрема, проблеми національної ідентичності, національно-культурної автономії, мовного питання тощо. До цієї проблематики належать також такі

питання, як солідарність євреїв УНР та ЗУНР, ставлення єврейської думки до процесу Шварцбарда, висвітлення періоду Директорії в єврейській художній літературі СРСР, зокрема у контексті антисіоністської кампанії 1960-1980-х років. Тема єврейської освіти періоду національно-визвольних змагань в Україні, доба Директорії в єврейському культурному дискурсі вимагають міждисциплінарних досліджень, координації зусиль науковців України, Ізраїлю, української та єврейської діаспори Заходу. На сьогодні актуальним є необхідність поєднати зусилля істориків, культурологів, літературознавців, політологів, психологів і спільними зусиллями розробити програму вивчення цього драматичного, але у той же час багатого змістом періоду у взаєминах українського та єврейського народів.

Відомо, що на питання українсько-єврейських взаємин у Радянському Союзі було накладено табу, або воно розглядалося під кутом зору критики «альянсу українського буржуазного націоналізму та сіонізму», внаслідок чого з'явилися такі «шедеври" радянської публіцистики на історичні теми, як «Тризуб і зірка Давида», «Дикий полин» тощо. В Україні увагу науковців насамперед привертають події політичної історії – публікація документів (В. Сергійчук, М. Рибаков); монографічні дослідження В. Гусєва та О. Наймана, присвячені політичним партіям, культурно-освітнім товариствам, організаціям та громадським об'єднанням. Історія єврейської освітньої думки того періоду, аналіз дискусій у пресі в асоціаціях і організаціях типу «Культур-Ліги» чи «Тарбут» вимагає досконального знання обох єврейських мов (ідишу та івриту), ґрунтовної підготовки з історії єврейської освіти і культури. Зрозуміло, що за декілька років розвитку студій з юдаїки в Україні підготувати фахівців такого рівня неможливо. В Ізраїлі лише починається вивчення розвитку єврейської освіти і культури доби національної революції в Україні, короткого спалаху відродження 20-х – початку 30-х рр. XX ст.

Освітня та культуротворча активність євреїв доби національно-визвольних змагань в Україні не була ізольованим явищем поза простором і часом, а є невід'ємною складовою частиною етнокультурних і етнополітичних процесів першої половини XX століття. Другою за значенням після проблеми українсько-єврейської співпраці та міжнародного контексту національно-визвольних змагань в Україні є проблема національної ідентичності євреїв України в цей період. Чи почали євреї Південної Росії та Галичини усвідомлювати себе українськими євреями? Наскільки поширеним і тривким було подібне самовизначення?

Звичайно, для переважної більшості єврейського населення українських земель самоідентифікація «українські євреї» залишалася нехарактерною, але з культурно-історичного погляду шлях до цього поняття вимагає додаткового дослідження. На жаль, досі ще не написано узагальнюючого історичного освітньо-культурного нарису діяльності єврейських культурних організацій, видавництв, преси, шкільництва, хоч принаймні для Києва за період 1917-1920-х рр. це можна було б зробити. Як відомо, у Києві видавалося у 1917 – 30% від усієї кількості видань мовою ідиш на території колишньої Російської імперії, у 1918 р. – 33%, у 1919 р. – 40%, у 1920 р. – 65% і у 1921 р. – 45%.

Значний інтерес для історії єврейського освітнього простору мали педагогічні експерименти періоду створення системи світської освіти євреїв від дитячих садків до народних університетів мовами іврит (Б. Діпур) та ідиш (Т. Каждан), що мали пізніше значний вплив на створення мережі єврейських освітніх закладів у Східній Європі міжвоєнного періоду (система шкіл «ЦІШО» і «Тарбут»), розвиток єврейського шкільництва у Палестині, у країнах Північної і Південної Америки. Саме доба Директорії позначена спробами осмислення єврейською думкою перших підсумків українсько-єврейської співпраці.

У 1919-1920-х рр. з’явилися окремі праці, присвячені проблемам національно-культурної автономії, забезпеченню мовних прав євреїв за умов демократичної державності. До цієї доби належать і спроби осмислення причини погромів та навіть їхнього впливу на психіку (серія статей у педагогічному журналі «Шул ун лебн» у 1919 році). Перші кроки було зроблено в царині історіографії українсько-єврейських взаємин, зокрема періоду Хмельниччини та Гайдамаччини. Відомий орієнталіст І. Ізраельсон, автор перекладу російською мовою творів Й. Флавія, один із експертів під час процесу Бейліса пише у 1919 р. перший науковий біо-бібліографічний нарис, присвячений Натану Гановеру – автору хроніки «Йевен Мецула» періоду Хмельниччини. Пізніше, у 1929 р., рукопис І. Ізраельсона опубліковано за редакцією І. Черіковера) разом з єдиним відомим нам єврейським джерелом періоду Гайдамаччини – хронікою «Маасе гдола мі Уман у мі Україна», що у 1920 р. було підготовлено до друку С. Дубновим.

20-30-ті роки у будівництві єврейської освіти позначилися численними працями, насамперед, практиків цього процесу. Ці численні праці цінні у першу чергу тим, що вони містять багато фактологічних даних, сукупний аналіз яких відкриває можливості побачити, як позитивне у постановці освіти

національних меншин, так і виділити риси, які не тільки гальмували цей процес, але й вимивали найхарактерніше – національну приналежність, самоідентифікацію. Друга частина праць лежить у площині довідково-аналітичній. Це різного роду статистичні збірники, у яких містяться дані про кількісні та якісні параметри освіти євреїв і культурно-освітнього процесу у цілому.

Цей короткий екскурс дозволяє твердити, що розбудова освіти євреїв в Україні базується на глибоких витоках, має давні традиції, характерні ознаки і національні особливості. Однак, дослідники освіти національних меншин України, попри численні намагання ще й досі не створили цілісної праці, де б було проаналізовано і узагальнено досвід України у розбудові єврейської освітньої мережі у надзвичайно складних політико-соціальних та економічних умовах сьогодення. Отже, предметом давнього дослідження є вивчення українського досвіду розбудови єврейської освіти у добу незалежності України.

Зазначимо, що у розбудові системи освіти національних меншин, в тому числі і єврейської, в Україні у добу незалежності можна виділити три найхарактерніші етапи. Перший – 1992-1996 роки, другий – 1996-2000 роки і третій – 2001 – до сьогоднішніх днів. На першому етапі, який деякі дослідники єврейського освітнього простору в Україні умовно називають «лікнепом», вирішувалась проблема популяризації необхідності вивчення рідної мови. У її відродженні та організації взяли участь насамперед представники єврейських освітніх організацій, викладачі з Ізраїлю, з діаспори. В основу освітньої традиції було покладено вивчення культурної традиції, яка відігравала важливу роль у консолідації єврейського суспільства, була визначальною в її самоідентифікації.

Важливим документом стало прийняття у березні 1991 року Кабінетом Міністрів Державної програми відродження та розвитку освіти національних меншин. Цей крок спричинив у 1991-1992 роках появу в Україні чотирьох повних середніх загальноосвітніх шкіл у Києві, Дніпропетровську, Запоріжжі та Чернівцях, п’яти неповних середніх шкіл. З метою поширення різних форм освіти національних меншин Міністерством освіти України за погодженням з Головою ради національних товариств в Україні І.М. Левітасом 4 листопада 1992 року було затверджено Тимчасове положення про недільну школу національних меншин в Україні.

Згідно з ним такий тип шкіл створювався відповідно до Конституції, Закону про мови та Закону про національні меншини, рішенням виконавчих

органів на місцях. У цих школах реалізовувалися права національних меншин на вивчення рідної мови, літератури, історії, національних і культурних цінностей і традицій свого народу відповідно до потреб населення, що проживало у регіоні [13, 26].

Недільні школи мали відкриватися при масових загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях, вищих навчальних закладах, професійно-технічних училищах, позашкільних закладах, підпорядкованих органам державного управління освітою при наявності двох і більше різновікових класів. Зараховувалися до школи діти і дорослі (діти до 16-річного віку згідно із заявами батьків).

Навчальні плани і програми розроблялися учителями, погоджувалися із завідувачами недільних шкіл та затверджувалися місцевим органом державного управління освітою. Обов'язковим елементом вивчення у недільній школі було: рідна мова та література як невід'ємна складова історії національної культури; історія народу, його історичної батьківщини у співставленні з історією України; основи національної культури (фольклор, танці, пісні, музика рідного краю, образотворче мистецтво та ін.) у контексті світової культури. Наповнюваність класів учнями для недільної школи у містах була не менше 8 осіб, для сільської місцевості незалежно від їх кількості, але не більше 15-20 осіб. При недільній школі створювалась громадська рада у складі вчителів, батьків, представників національно-культурного товариства та старших учнів. Фінансувалися такі школи з відповідних місцевих бюджетів або з доброчинних надходжень [13, 29].

Уже на початковому етапі в Україні працювало 40 недільних шкіл [9]. Безумовно їх поява засвідчила про реальність державної політики щодо задоволення реальних потреб національних меншин. У цих типах шкіл здебільшого асимільоване населення змогло здобувати знання про історію свого народу, вивчати рідну мову, знайомитись з культурою та традиціями, що виступало консолідуючим фактором українського суспільства.

На цьому етапі з'являються й інші типи єврейських навчальних закладів, такі як: національні гімназії, ліцеї, коледжі. Так, у місті Києві розпочинає працювати єврейська гімназія у Дарницькому районі, єврейський ліцей у Дніпровському районі. У цих навчальних закладах, крім загальноосвітньої підготовки, організовано глибоке вивчення рідної мови, історії, культури єврейського народу. У цілому в Україні у цей період діяло 8 єврейських середніх шкіл. Для насичення навчального процесу етнонаціональним компонентом використовуються основоположні дати,

віхи, персоналії з єврейської історії. 19 листопада 1993 року, наприклад, було підписано розпорядження Міністерством освіти України про відзначення у 1994 році 135-річчя від дня народження видатного єврейського письменника Шолом Алейхема, які передбачали ознайомлення учнівської та студентської молоді з творами цього видатного митця, проведення бесід, уроків, літературних читань, перегляд художніх, хронікально-документальних фільмів, вистав за творами Шолом Алейхема тощо [2, 26].

Однак формування освіти національних меншин не було безхмарним. Наприклад, із 8 шкіл із єврейською мовою навчання, які діяли на той час, 7 знаходилися у край незадовільному стані. Цей факт засвідчує, що органи державного управління освітою ще не досить активно займалися виконанням державних рішень. Так, підбиваючи підсумки реалізації державної національної програми «Освіта» у березні 1994 року, Міністерство освіти України у відповідному рішенні, як у констатуючій, так і в зобов'язуючій частині не обмовилося жодним словом про наявність такої проблеми, як освіта національних меншин, лише скромно обмовилось про необхідність створення підручників для шкіл національних меншин [11, 3-20].

На створення системи освіти національних меншин, зокрема, навчання єврейською мовою, у цей період впливали еміграційні тенденції серед єврейського населення України, які особливо інтенсивними були у 1994 році. У порівнянні з 1989 роком чисельність євреїв в Україні зменшилася з 486 тисяч до 103,5 тисяч, і лише 3% з них зберегли рідну мову. В цілому серед емігрантів євреї складали 50%.

І все ж у 1994-1995 навчальному році в Україні діяло 4 загальноосвітніх та 5 релігійних недільних шкіл. У школах Вінницької, Житомирської, Львівської, Одеської, Черкаської областей і міста Києва функціонувало 12 навчальних груп. У загальноосвітніх навчально-виховних закладах єврейську мову як предмет вивчало 724 учні, факультативно 362.

Безумовно, якісні зміни у будівництві системи єврейської освіти розпочинаються наприкінці 90-х років. У 1997 році визначаються кількісні параметри в її організації. Денна школа мала відкриватися у тих обласних центрах, де мешкало понад 5 тисяч євреїв, у містах, де є хоча б тисяча євреїв відкриваються недільні школи. Визначилося і коло єврейських дисциплін, які були обов'язковими: іврит (лише подекуди, також або лише ідиш), єврейська традиція, єврейська історія, єврейська література, яка викладалася у денних школах або повністю, або вибірково [14, 239]. Ці підходи дозволили

організувати єврейську освіту таким чином, що майже кожна третя єврейська дитина мала можливість здобувати єврейську освіту [9].

Важливо, що будівництво освіти національних меншин, у тому числі і єврейської, в Україні на цьому етапі піддалося теоретичному осмисленню. Її організатори у школах з єврейською мовою навчання визначали мету світи, яка мала три варіації. Перша – підготовка до виїзду в Ізраїль. У цьому разі освіта зводилася до прискореного вивчення івриту, як засобу спілкування. Друга – якщо маємо на меті дати учневі щось більше ніж оволодіння розмовною мовою, ознайомити його з історією народу, з деякими побутовими особливостями, для цього необхідно ввести відповідні предмети до недільних шкіл. Третя – виховання людини, котра відчуває себе причетною до власного народу, ідентифікує себе з ним, живе його життям, є носієм його культури, що історично склалася. У такому випадку йде мова про формування єврейської ментальності [14, 241].

Необхідність вибору третього варіанту зумовлена тим, що в Україні у свій час проживала майже третина єврейського населення світу, у ній виник і розквітнув хасидизм, сформувався протосіонізм, розквітла література мовою ідиш, де у багатьох містечках діяли єврейські друкарні, процвітало єврейське благодійництво, практично повсюдно можна знайомити учнів з минулим містечка чи міста, де розташовувався навчальний заклад, з діяльністю видатних рабинів, письменників, діячів хасидизму, єврейських політичних діячів, що тут діяли або звідси походили. Це могло бути основою курсу народознавства українських євреїв [14, 247].

Реалізація цих принципів стала можливою на рубежі нового тисячоліття, коли у єврейської громадськості, державних структур з’явилося бачення необхідності побудови системи єврейської освіти. Під керівництвом Міністерства освіти України відпрацьовуються базові принципи формування підручників для національних меншин. Стосовно євреїв, то у 1999 році з’являються навчальні програми з івриту (автори В.В. Бойко, Ю.Б. Кац), історії єврейського народу (автор Ю.М. Фердман), традиції єврейського народу (Л.В. Юрман), програма з іудаїки (Ф.Я. Боров-ський, О.Я. Найман), з музики для єврейських шкіл (Л.В. Гойзман, В.В. Угринович) [10, 215].

На зміст і формування системи освіти національних меншин, зокрема єврейської, великий вплив мало прийняття Державним комітетом України у справах національностей і міграції та узгодженої з Кабінетом Міністрів України (Доручення від 17 листопада 1998 року № 12450/2) «Комплексної програми підвищення рівня політичної культури та правової освіти

національних меншин та релігійних громад України» [3, 28]. У цьому документі Українська держава визнала поліетнічний характер українського суспільства і підтвердила право есіх його членів на збереження та популяризацію їхньої культурної спадщини; забезпечувала есім громадянам рівність перед законом, поважаючи їхнє етнічне походження; стимулювала визнання і повагу всіх членів українського суспільства до культур, звичаїв і традицій представників усіх національностей, що проживають в Україні, гарантує повну і рівноправну участь усіх осіб, які належать до різних етнічних спільнот в усіх сферах життя українського суспільства.

Як зазначає Захар Рохлін, з 2000 по 2003 рік, найактивніше росте будівництво єврейської освіти серед країн СНД в Україні і Росії. З 83 їх, у колишніх країнах СНД, лише 21,6% припадає на інші регіони. Він окреслює значну різновидність (типологію) єврейських шкіл, зокрема підкреслює, що найбільша їх кількість системи ХАБАД. Він акцентує увагу на тому, що в організації єврейської освіти на сучасному етапі проявилися два підходи: системний і мережний. Одночасно з цим, групує школи за структурою навчального плану (наповненість предметами єврейського циклу), критеріями організації методичної роботи (взаємодії з методичними центрами і об’єднаннями) та ін. Така класифікація пов’язана з тим, що школи мають різну структуру програм з предметів єврейського циклу, різний набір тематичних блоків, їх композицію та навчальні матеріали і допоміжні засоби [12, 51-53].

На таких же позиціях стоїть українська дослідниця Л.І. Лойко, яка підкреслює, що у євреїв України найвищий рівень самоорганізації серед національних меншин, зазначаючи, що на 1 липня 2005 року в Україні є 288 громадських єврейських організацій, які серед іншого займаються і організацією єврейської освіти [7, 283]. Ці дані розходяться з даними єврейських організацій, скажімо єврейська конфедерація України стверджує, що в Україні діє 115 навчальних закладів (серед яких більшість відділення «Сохнут» та «Джойнт»). Асоціація єврейських організацій і громад України вважає, що в Україні діє 420 єврейських організацій, серед яких 17 єврейських шкіл [7, 284].

Федерація єврейських общин України за своїми даними має єврейські школи «Ор Авнер» у 25 містах. Ці школи виступають важливими освітніми центрами. Так, наприклад, уже сім років веде освітню діяльність Одеське не державне навчально-виховне об’єднання «ХАБАД – Ор Авнер», у яке входить 8 шкіл, 5 дитячих садків і 2 інтернати. 2 березня 2006 року з його

діяльністю знайомилися керівники 30 приватних одеських шкіл, вони побували на уроках у школах, дитячих садках, інтернатах, знайомилися з методикою роботи учителів, особливостями постановки навчально-виховного процесу. 7 березня 2006 року у приміщенні Черкаської філармонії відбулася гра ув КВК команд єврейських загальноосвітніх шкіл «Ор Авнер» з Дніпропетровська, Кременчука, Черкас. Темою цієї дружньої зустрічі стало наступаюче свято Пурим. Черкаська школа, яка стала базою для проведення цього заходу, є однією з кращих у місті. Вона заслужила високу оцінки фонду Пінкуса. Важливим центром виховання у місті Дніпропетровську є школа Ор Авнер імені Л.І. Шнеєрсона. У грудні 2005 року у цій школі пройшли тижні української мови і літератури, математики, історії. У ці дні в класах проходили конкурси, вікторини, звучали вірші і пісні, розв'язувалися кросворди і загадки. Протягом тижня історії на зустріч з дітьми прийшла другий секретар посольства Держави Ізраїль в Україні п. Юлія Гур. Темою її зустрічі було «Ізраїль далекий і близький». Учні від неї послухали розповідь про освіту в Ізраїлі, про права учнів і учителів, отримали відповіді на поставлені питання. Позитивний резонанс у громадськості отримало проведення свята Дня матері, яке організувало об'єднання «Перлина» організації «Ор Авнер ХАБАД» у березні 2006 року у місті Києві. Присутні почули вітання, музичні номери, мініатюри і сценки із дорослого сімейного життя, знайомилися з творчими досягненнями дітей у школі тощо.

У місті Миколаєві авторитетною є школа «Ор Менахем». На щорічній виставці «Освіта» відвідувачі могли переконатися у цьому на основі дипломів і нагород школярів, які вони отримали у різних конкурсах та олімпіадах. Таким же авторитетом користується школа при «ХАБАД – Любавич» при єврейській общині Бердичева, при якій працюють дитячий садок, школа, різні клуби за інтересами.

Створення та діяльність єврейських національних закладів зумовили необхідність підготовки відповідних викладацьких кадрів. З цією метою вже у 1991 році у місті Києві почали підготовку вчителів для молодших класів єврейських шкіл у педагогічному училищі. Здійснено набір кількох «єврейських» груп на філологічний факультет Київського педагогічного університету імені М.П. Драгоманова [8, 70]. З 1993 року у Києві працює Міжнародний Соломонів університет. На 8 факультетах якого на сьогодні навчається близько 900 студентів [7, 301]. Крім цього, кадри для єврейських шкіл готуються у Петербурзькому інституті іудаїки (ПІІ), Вищій гуманітарній школі імені С. Дубнова (м. Москва), Державній класичній академії імені Маймоніда (ДК), Російсько-Американському центрі

біблеїстики і іудаїки у Російському державному гуманітарному університеті [6, 41].

У 1998 році в Харкові було відкрито Східноукраїнський філіал Міжнародного Соломонового університету. Одночасно при цьому філіалі створений міжнародний центр хазарознавства. У 2003 році у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» за підтримки Центру єврейської освіти в Україні відкрилась сертифікатна програма з іудаїки, яка є міжкафедральною спеціалізацією на гуманітарному факультеті і має релігієзнавчу спрямованість. Викладання іудаїки ведеться також і у Донецькому державному університеті. У Горлівському педагогічному університеті іноземних мов ведеться підготовка викладачів з івриту. Окремі курси з іудаїки читаються у вузах Львова, Сімферополя, Миколаєва, Чернівців та інших міст України.

З метою координації діяльності українських вузів з вивчення іудаїки нині на стадії організації знаходиться Центр «МАОР», поява якого знаменуватиме підвищення якості підготовки фахівців і поглиблення зв’язків ВНЗ з єврейськими школами різного спрямування.

Значний внесок у підвищення фаховості як викладачів, учителів, так і студентів вносять літні і зимові Школи, які почали проводитися вже з 1998 року. Їх організатором здебільшого виступає Центр наукових працівників і викладачів іудаїки у вузах СНД і Балтії «Сефер» у співробітництві з Єврейським університетом в Єрусалимі та низка доброчинних фондів. З 2000 року такі школи почали відкриватися для старшокласників, майбутніх абітурієнтів, які зацікавлені в отриманні вищої освіти, щоб у подальшому пов’язати свою професійну діяльність у сфері академічної іудаїки [5, 27].

З 2003 року в роботі шкіл з іудаїки відкрився новий етап – етап так званих «польових шкіл», у програмі яких окрім лекцій і семінарів стала практична наукова робота під керівництвом найбільш досвідчених дослідників і викладачів. Польові роботи у себе включають епіграфічні, етнографічні, археологічні досліди у регіонах, пов’язаних з єврейською історією і культурою, документування єврейських цвинтарів і синагог, записи свідчень у єврейського і неєврейського населення, розкопки. Все це разом дозволяє студентам і старшокласникам доторкнутися до єврейської культури (архітектури, мистецтва, фольклору, ландшафту). Одночасно документування пам’яток передбачає активну роботу з їх наукової обробки, участі у збереженні та реставрації.

Перша така школа відкрилася у Криму у 2003 році. Друга весняна працювала з 22 по 26 березня 2005 року над темою «Євреї і оточуючий світ: етнокультурний контакт». У її організації, крім міжнародного центру єврейської освіти і польових досліджень, взяли участь Євроазійський єврейський конгрес, міжфакультетський центр Європейського університету в Санкт-Петербурзі «Петербурзька іудаїка», Педагогічний центр Ваада Росії, Відкритий університет Ізраїлю та Інститут іудаїки м. Києва.

У ході першої частини школи, що проходила у Бахчисараї, учасники змогли прослухати лекційні міні-курси, присвячені історії та культурі євреїв України Криму, релігійним і етно-культурним контактам на різних етапах єврейської історії: міжконфесійному діалозі й історії взаємовідносин між євреями, християнами і мусульманами (В'ячеслав Лихачов, Національний університет «Києво-Могилянська академія»), ранній історії єврейського населення Криму і кримській єврейській епіграфіці (Артем Федорчук, Інститут слав'янознавства РАН), єврейській епіграфіці Східної Європи (Марина Брук, Петербурзький інститут іудаїки), культурі єврейського штетла (Юлія Смілянська, Інститут іудаїки), культурним взаємозв'язкам між євреями Візантії і Криму (Наталя Євсеєнко, Центр «Петербурзька іудаїка»), історії античних єврейських общин Північного Причорномор'я (Вікторія Ільченко, Інститут країн Азії та Африки при МДУ), історії євреїв і караїмів Криму у XX ст. (Михайло Тяглий і Тетяна Щеголова, Таврійський національний університет) [5, 31].

За результатами останнього перепису на 1000 представників етнічних євреїв вищу освіту мають 358 осіб, середню спеціальну – 245, середню загальну – 193. [7, 301].

Отже, освіта національних меншин, зокрема, євреїв, у добу незалежності України здобула ознаки системи, вона функціонує і розвивається завдяки широкій підтримці доброчинних організацій, окремих фондів і спрямована на зростання єврейської самоідентифікації, популяризацію і поширення знань із єврейської історії та культури. Поєднання зусиль державних структур із активною громадською ініціативою сприяє не лише інтеграції євреїв України у єврейський освітній простір, а й допомагає їм швидше адаптуватися до тих кардинальних змін, що проходять у соціально-економічному, культурно-освітньому та політичному житті України і Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Етнонаціональна структура українського суспільства. Довідник / Автори В.Б. Євнух, В.П. Трощинський, К.Ю. Галушко, К.О. Чернова. – К.: Наукова думка, 2004. – 240 с.
2. Заходи на відзначення 135-ти річчя від дня народження Шолом-Алейхема у березні 1994 р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1994. – Вип. 2. – С. 26-27.
3. Комплексна програма підвищення рівня політичної культури та правової освіти національних меншин та релігійних громад України // Інформаційний збірник. – № 10. – С. 28-31.
4. Культура і життя / Українська щотижнева газета. – 1993. – 6 лютого. – С. 1.
5. Линдерман Велимир Иудаика в Крыму // Евреи Евразии. – 2005. – № 1 (8). – С. 26-32.
6. Лихачев Вячеслав, Федорчук Артем. Высшее образование в области иудаики на постсоветском пространстве // Евреи Евразии. – 2004. – № 1 (5). – С. 36-46.
7. Лойко Л.І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність: Монографія. – К.: ПЦ «Фоліант», 2005. – 633 с.
8. Мінгазутдінов А.Ф. Єврейське національно-культурне відродження в незалежній Україні (90-і роки) // Єврейське населення Півдня України: історія та сучасність. Матер. наук. конфер. 27-28.10.1994. – Запоріжжя, 1994. – С. 69-72.
9. От образования – к культуре. Интервью с председателем ассоциаций еврейских общественных организаций Украины И. Зисельсом // Педагог. Лабораторії Центру єврейської освіти в Україні «Меламед» в газ. «Хадашот». – 1996. – грудень.
10. Підручники для національних шкіл // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1999. – № 16. – С. 23-26.
11. Про стан навчально-виховної роботи закладів освіти та завдання з реалізації державної національної програми «Освіта» // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1994. – № 11. – С. 3-20.
12. Рохлин Захар. Еврейские средние школы на постсоветском пространстве // Евреи Евразии. – 2003. – № 2 (3). – С. 51-53.
13. Тимчасове положення про недільну школу національних меншин України // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1992. – № 23. – С. 26-29.
14. Феллер М. Єврейська освітня традиція і єврейська освіта України // Євреї в Україні: історія, культура, традиції. – К., 1997. – С. 238-249.